

EDÍCIA CIVILIZÁCIA

OSEM PORTRÉTOV
Z RUSKEJ REVOLÚCIE

SYLWIA FROŁOW

BOLŠEVICI A APOŠTOLI

Zbravovali napríklad ruského vyliet po boľšev parížskou revolúciou na jeho počesť. Z bratu bratš vidno vysokošto maia, ktorý sa s náhlostou opiera o zábradlie na palube a smutne fajčí cigarety za cigarety. Malošte ho však z bratu staraj aj vid. Pohľadné dediny sa vyfúchali po poslednom hladomore.

premedia

HISTÓRIA

premedia

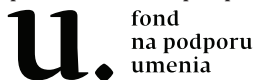
SYLWIA FROŁOW

**BOŃŠEVICI
A APOŠTOLI**

Z polštiny preložil Alexander Horák

premedia
~

Preklad tejto knihy podporil z verejných zdrojov
formou štipendia Fond na podporu umenia

Sylwia Frołow: Bolševici a apoštoli

Prvé vydanie

Copyright © 2014 by Sylwia Frołow

Translation © Alexander Horák, 2021

Slovak edition © Vydavateľstvo Premedia, 2021

All rights reserved.

ISBN 978-80-8159-940-8

OBSAH

Úvod	9
Majster a diktátori	11
Apoštol a bolševik	77
Bolševický kráľ Midas	103
Imperátor Jób	127
Savinkovova záhada	157
Svätá teroristka	181
Apoštolka lásky	203
Bibliografia	224
Zoznam bibliografických odkazov	231

Verím, že budúcnosť bude milosrdná k nám všetkým. Revolúcionár a spiatočník, obeť a kat, zradca a zradený – všetci spolu zažijeme milosrdenstvo, keď sa na našej temnej oblohe konečne zjaví záblesk svetla. Milosrdenstvo a zabudnutie, bez nich nemôže byť zhody, ani lásky.

Joseph Conrad: *Pred očami Západu*

ÚVOD

Ked' sa rodili hrdinovia tejto knihy, v Rusku triumfovali myšlienky Fiodora Dostojevského. On vedel, v čom spočíva problém ruského duchovna – v rozpoltenosti medzi pobožnosťou a ateizmom, v rozpoltenosti, ktorá vždy prináša nešťastie. Po rokoch z toho Nikolaj Berďajev, znalec Dostojevského diela, vyvodí jednoznačný záver, že Rus má len dve možnosti: buď sa stať apokalyptikom alebo nihilistom. Tento názor mi poslužil ako východisko pre knihu o osudoch ľudí, ktorí formovali dejiny Ruska na začiatku 20. storočia. Boli skutočnými synmi a dcérami svojej vlasti. Nastal čas, keď sa museli rozhodnúť, či sa stanú bolševikmi alebo apoštolmi.

Zoznam bolševikov a apoštolov je dlhý. Každý jeden životopis je fascinujúci, a to nielen pre bohatstvo prežitého, ale aj pre problém s jeho jednoznačným hodnotením. Dobro a zlo sa totiž v ich životopisoch striedajú, vďaka čomu sa dotýkame živých ľudí. Hoci sami chceli byť čierno-bieli, kreovali skutočnosť v najrozmanitejších odtieňoch a sami ňou boli týmto spôsobom formovaní. Rozhodla som sa, že rozpoviem príbehy ôsmich z nich, ktorí stáli na rôznych stranách barikády. Rovnako by to však mohli byť ďalší a ďalší ôsmi. Každý z nich si zaslúži svojich päť minút. Neznamená to však, že musíme súhlasiť s ich názormi či rozhodnutiami. Prizrime sa ich osudom, pokúsme sa im porozumieť a vyvodíme z nich závery do budúcnosti.

Rusko znovu klope na dvere.

September 2014

Maxim Gorkij (1868 – 1936)

MAJSTER A DIKTÁTORI

*Revolúcia je revolúciou len vtedy,
ak oslobodzuje prirodzený a mohutný výraz tvorivej sily ľudu.
Ak je iba uvoľnením ľudských pudov nahromadených
rokmi otroctva a útlaku, nemôžeme hovoriť o revolúcii,
ale o obyčajnom výbuchu nenávisťi a podlosti.*

Maxim Gorkij: *Nečasové úvahy*

Istý dvadsaťjedenročný mládenec pracujúci na železnici píše v apríli 1889 list najslávnejšiemu spisovateľovi v Rusku – Levovi Tolstému. Píše v mene väčšej skupiny zamestnancov železníc, hoci sa vyjadruje v prvej osobe.

Lev Nikolajevič!

Bol som u Vás v Jasnej Poľane a v Moskve. Povedali mi, že ste chorý a nemôžete ma prijať.

Rozhodol som sa, že Vám napíšem. Ide o takúto vec: niekoľkí zamestnanci Cárskej železnice, okrem iného aj nižšie podpísaný, sa nadchnutí myšlienkou o samostatnej fyzickej práci a živote na dedine rozhodli roľníčiť. Avšak napriek tomu, že všetci dostávame mzdu (v priemere tridsať rubľov mesačne), naše vlastné úspory sú nepatrné a museli by sme dlho čakať, kým by dosiahli sumu potrebnú na založenie hospodárstva.

Preto sme sa rozhodli, že Vás požiadame o pomoc: Máte veľa pôdy, ktorá, ako sa hovorí, leží ladom. Prosíme Vás, aby ste nám časť z nej darovali.

Navyše, okrem čisto materiálnej pomoci sa spoliehame aj na to, že nám neodmietnete aj pomoc morálnu, spoliehame sa na Vaše rady a odporúčania, ktoré nám uľahčia úspešné dosiahnutie nášho cieľa, spoliehame sa na to, že nás neodbijete a dáte nám Vaše knihy *Spoved', Moja viera* a ďalšie diela, ktorých predaj je zakázaný.¹

Slávny spisovateľ vtedy neodpísal. Čo si mohol pomyslieť o odvážnom, ak nie priam drzom mládencovi?

O rok neskôr ten istý holobriadok napíše ďalšiemu veľkému spisovateľovi Antonovi Čechovovi. Ba dokonca ho poučia o tom, čo má byť úlohou literatúry.

Skutočne nastali časy, keď potrebujeme hrdinov: všetci túžia po niečom povzbudivom, výraznom, viete, po niečom, čo by sa nepodobalo životu, ale bolo by ešte vznešenejšie, lepšie, krajšie. Naliehavo potrebujeme, aby súčasná literatúra začala trochu skrásľovať život, a keď sa tak už stane, život bude krajší a ľudia budú žiť rýchlejšie a výraznejšie.²

Tento mládenec sa volá Alexej Maximovič Peškov. Podarí sa mu osobne spoznať oboch slávnych spisovateľov. Prijmú ho do svojej spoločnosti, všimnú si nielen jeho mladícku drzosť, ale aj veľmi sľubný talent. Len niekoľko rokov stačí na to, aby po nich prevzal titul majstra. V Rusku ho vyhlásia za človeka-inštitúciu. Jeho chvíľa však príde v tých najhorších časoch – keď naprávači sveta pretavia dobu striebornú na dobu železnú. Nový majster sa zo všetkých síl bude snažiť literatúrou skrásliť život. Ten sa však za nič na svete nebude chcieť stať krajším. Aby zachránil vieru v hybnú silu literatúry, majster použije vznešenú lož.

Horké univerzity

Od začiatku sa spisovateľove cesty križovali s cestami diktátora a s prúdom rieky Volgy. Od Nižného Novgorodu cez Kazaň a Astrachán. S tým rozdielom, že diktátor pochádzal z pomerne bohatého šľachtického domu, ktorý mu poskytol rodičovskú lásku a dobré vzdelanie. Ako syn inšpektora osvety Il'ju Ulianova mohol bez väčšej námahy

ukončiť gymnázium a vyštudovať bez toho, aby ho trápili financie na vzdelanie. Zatiaľ čo sa spisovateľ zbavený rodičovskej starostlivosti, bitý dedom a od útleho veku nútený ťažko fyzicky pracovať, stihol dostať na samé dno. Preto nazve spisovateľ po rokoch a v súkromných rozhovoroch diktátora „šľachtíček“, ktorý nemá poňatia o ľuďoch a považuje ho za rudu, ktorú treba spracovať. Diktátor si však spisovateľa bude vždy vážiť, keďže si uvedomuje, akú silu má jeho meno vo svete a aké nebezpečenstvo so sebou nesie. Preto v istej chvíli diktátor príde k záveru, že bude lepšie spisovateľa vyhnat' z krajiny.

Alexej Maximovič Peškov sa narodil v roku 1868 v Nižnom Novgorode, malebnom meste na sútoku dvoch riek – Volgy a Oky. Mal meštiansky a remeselnícky pôvod, jeho otec Maxim Savvatevič bol stolár a matka Varvara Vasilijevna Kaširinová bola dcéra zámožného farbiara, ktorú prinútili k sobášu bez lásky. Keď mal Alexej tri roky, jeho otec zomrel na cholera. Stalo sa to v Astracháne, kam sa rodina na istý čas presťahovala. Ovdovená matka sa pomerne rýchlo znovu vydala, a keďže ju so synom nespájala silnejší citový vzťah, dala ho na výchovu svojim rodičom. Takto sa Aloška dostal pod strechu prísneho Vasilija Kaširina, ktorý zožieraný zlostou pre náhly bankrot všetko riešil pästami a palicou. Pomerne rýchlo totiž prišiel o celoživotné úspory, zo zámožného farbiara sa stal nezamestnaný starček. Týral svoju ženu Akulinu aj vnuka, z ktorého chcel, ako tvrdil, urobiť človeka. Budúcemu spisovateľovi utkvela navždy v pamäti dedova výchova.

Mal som šesť alebo sedem rokov, keď ma dedo začal učiť čítať a písať. Bolo to takto: jedného večera odniekiaľ vyhrabal tenučkú knižku, poklepal ňou o dlaň, potom o moju hlavu a veselo zahlásil: „Tu máš, kalmycká huba, sadni si k šľabikáru.“³

Potom sa začala intenzívna výučba, z ktorej nám môžu dnes vlasy vstávať dupkom.

Celú abecedu som si zapamätal za tri dni a potom prišlo obdobie hláskovania a slabikovania. [...] Táto zmes slabík ma strašne unavovala, mozog sa trápil a prestával fungovať, splietal som smiešne nezmysly a sám som sa na nich smial, na čo ma dedo bil po krku, šľahal prútom [...] alebo ťahal za vlasy, až ma rozbolela hlava.⁴

Je hádam až zázrak, že aj po takýchto výchovných metódach si chlapec vytvorí vzťah ku knihám. A možno práve tento zázrak bude mať neskôr vplyv na jeho presvedčenie, že človek sa dá napraviť iba prácou. A preto tiež požehná aj solovecký gulag.

V rokoch 1876 – 1878 Aľoša chodil do farskej školy pre mestskú chudobu, stihol ešte postúpiť do tretieho ročníka, keď jeho matka zomrela na tuberu. Už ako desaťročný si musel na seba zarábať. A to pomerne pokútnymi činnosťami: zbieral handry a kince, občas kradol drevo uskladnené na brehu Volgy. Po smrti matky sa dedo rozhodol, že je načase (chlapec mal jedenásť rokov), aby sa vybral do sveta medzi ľuďmi. Znamenalo to koniec vzdelávania a začiatok ťažkej práce. Robil najprv poslíčka v obchodoch a dielňach, neskôr umývača na riečnej lodi, potom štatistu v jarmočnom stánku a aj pomocníka stavbyvedúceho. Zároveň aj čítal. Čítal ako blázon. A za každú cenu chcel získať nejaké vzdelanie. V roku 1884 sa presťahoval do Kazane, kde sa túžil dostať na univerzitu. Stále bol odkázaný výlučne sám na seba a nevedel skĺbiť štúdium s príležitostnou a úmornou prácou. Napriek tomu po rokoch napíše: „Fyzicky som sa narodil v Nižnom Novgorode, ale duchovne v Kazani. Kazaň je moja najobľúbenejšia univerzita.“⁵ Jeho univerzitou sa stali radikálne krúžky mládeže, ktoré boli prevažne národnícke.

Peškov sa narodil v Nižnom Novgorode, v ktorom na svet prišli aj dvaja starší súrodenci Vladimira Ulianova, neskôr nazývaného Lenin, Anna a Alexander. Potom sa malý Peškov s rodičmi presťahoval do Astrachánu, z ktorého pochádzal Il'ja Ulianov, otec budúceho diktátora. Počas pobytu Aľošu Peškova v Kazani sa študentom tamjšej univerzity stal Volod'a Ulianov. Bol to pamätný rok 1887. V máji Volod'ovho staršieho brata obesili za pokus o atentát na cára. V decembri sa Volod'a zúčastnil na študentskej demonštrácii, za čo ho vylúčili z univerzity.

Presne 12. decembra 1887 si Alexej Peškov, neúspešný študent pracujúci ako pomocná sila v pekárni štrnásť hodín denne, kupuje na kazanskom bazáre hrdzavý revolver, z ktorého do seba vypáli. Zanecháva list: „Za vinníka mojej smrti považujte nemeckého básnika Heineho, ktorý vymyslel bolesť zubov v srdci.“⁶ Málokto chápe, o čo tomu mladíkovi šlo... Pre každý prípad sa list odovzdá do rúk cirkevných hodnostárov, ktorí začnú vyšetrovanie. Medzičasom neúspešný

samovrah po desiatich dňoch opúšťa nemocnicu. Gul'ka mu prederavila pľúca, ktoré už do konca života nebudú dobre fungovať, ale mladík prežije a rýchlo nazbiera sily. Aspoň tie fyzické. Lebo psychicky je na pokraji depresie. Prenasledovaný vyšetrovateľmi sa vyhráza, že sa obesí na kláštorných dverách. Preto mu dajú pokoj, ale na sedem rokov ho exkomunikujú z cirkvi. To je však jeho najmenší problém.

Budúci diktátor Lenin sa po vylúčení z univerzity vracia na rodinný statok Kokuškino. Onedlho jeho matka kupuje v Alakejevke osemdesiat hektárov pôdy. Tam sa Ulianovovci usadia a tam sa Voloda začne intenzívne pripravovať na štúdium na Petrohradskej univerzite. Zároveň hlce diela Nikolaja Černyševského, Nikolaja Dobroľubova, Nikolaja Nekrasova a Karla Marxa. A už húta, ako napraviť svet ovládnutý samodržavím.

A budúci spisovateľ sa v rovnakom čase zmieta v existenciálnych pochybnostiach.

Videl som, že takmer v každom človeku sa kopia bez ladu a skladu protirečenia nielen medzi slovami a činmi, ale aj v citoch – ich vrtošivá hra doliehala na mňa neobyčajne ťažko. Túto hru som pozoroval aj sám v sebe, čo bolo ešte horšie. Vábilo ma to na všetky strany – k ženám i ku knihám, k robotníkom i k veselým študentom, ale nikde som nevedel dôjsť včas a žil som „ani tu, ani tam“, krútil som sa ako vrtielka a čiasi neviditeľná, ale mocná ruka ma prudko sľahala neviditeľným bičikom.⁷

Alexej Peškov chce ísť medzi ľudí. Po prúde rieky Volgy pripláva do dediny Krasnovidovo. Na túto cestu ho nahovorí národovolec Michal Romans. Obaja prichádzajú do dediny s idealistickým presvedčením, že ruský ľud má v sebe zakódovaný gén socializmu, zmyslu pre všeobecnú spravodlivosť. Sklamanie príde veľmi rýchlo. Peškov s hrôzou zisťuje pravdu o ľuďe – že je primitívny, bezohľadný a celkom demoralizovaný. Že dokáže byť zároveň agresívny ako besný pes a pokorný ako baránok. Že chodenie do cerkvi ľudu nebráni piť a nehanebne sa páriť (dokonca aj krvismilne). A že ľud dokáže zabíjať z banálnych dôvodov.

V ľuďe chcel Peškov nájsť Človeka. Bol si istý, že Človek, to znie hrdo. Našiel niečo medzi zvieraťom a besom... Po rokoch napíše:

V mladosti som toho človeka s nadšením hľadal po celej ruskej zemi a nenašiel som ho. Vždy som narazil na neokrôchaného realistu a prefíkaného vidiečana, ktorý sa hrá na hlupáka vtedy, keď sa mu to hodí. Ten sedliak hlúpy nie je a dobre o tom vie. Vytvoril veľa smutných piesní, veľa surových, divokých a krvavých legiend, vymyslel tisíce prísloví, v ktorých vyjadril svoju tvrdú životnú skúsenosť. On vie, že „mužik hlupák nie je“, ale „svet je ako ovca“ a že „svet je mocný ako potok a hlúpy ako sviňa.“ On povie: „Neboj sa diabla, boj sa človeka“ a „bi svojich, boj sa cudzích“. Pred pravdou rešpekt nemá: „Z pravdy sa nenaješ,“ povie.⁸

Ruský ľud začína budúceho spisovateľa odpudzovať. Vznesených ideí sa však vzdať nechce. Obdivuje Leva Tolstého a sníva o založení tolstojovskej kolónie. Tak veľmi, že sa vydá do Jasnej Poľany vzdať hold „svätému mužovi“ a možno sa aj v jeho blízkosti usadiť. Tolstého nezastihne. Vráti sa do domácich končín a zamestná sa ako kancelársky úradník. Jeho duša stále trpí. Cíti, že je na dne a musí sa dna aj dotknúť, aby ho pochopil a neskôr aj opísal. Začína sa túlať po ruských cestách-necestách ako bosák – tulák, ktorý je stelesnením ľudského údely. Potíka sa medzi zlodejmi, prostitútkami, lumpmi, robotníkmi, pustovníkmi a žobrákmi. Stanú sa mu učiteľmi na jeho ďalších univerzitách. Zoberie si od nich horkú lekciu. Keď sa rozhodne stať spisovateľom, už vie, aký pseudonym si zvolí – Gorkij.

Veľký Maxim

Začína básňami, v ktorých si kladie prekliate otázky „Čo robiť?“ a „Ako žiť?“. Neskôr sa preorientuje na prózu – poviedky, novely a fejtóny v novgorodských periodikách. Má nesporný talent a je životom ostrieľaný. Kým iní spisovatelia musia vystúpiť zo svojej slonovinovej veže, aby dokázali precítiť skutočnosť, on tú skutočnosť stelesňuje – má ju vyrytú na slovanskej tvári. Vladislav Chodasevič, ktorého Gorkij po rokoch vyhlási za najlepšieho básnika strieborného veku, spomenie, že [Gorkij] podozrieval všetkých beletristov z falšovania skutočnosti. Literatúru pokladá do istej miery za zdroj informácií o veciach bytia a zvykol sa do nepríčetnosti rozzúriť, keď si všimol nejaký prehrešok proti faktom.“⁹ Gorkij totiž fakty poznal zo skúsenosti.

Teraz už dokáže slovom zraňovať aj zvädzať. Navyše je samouk, čo mu dodáva štipku romantického čara. Začína sa obliekať do čierneho – nosí *rubášku* prepásanú remeňom, *šalvary*, vysoké čizmy a klobúk so širokým okrajom. Bludár. Je navyše vysoký, čo jeho imidž ešte zvyrazňuje. Prejaví oňho záujem Vladimir Korolenko, uznávaný autor žijúci v Nižnom Novgorode. Skúša ho uviesť do širšej literárnej skupiny, najmä do petrohradského prostredia. Zatiaľ neúspešne. Blíži sa však ten správny čas, prelom 19. a 20. storočia. Uznávaní odchádzajú, noví prichádzajú. V rokoch 1898 – 1899 konečne vychádzajú Gorkého diela v trojzväzkovej knižnej verzii pod spoločným názvom *Skice a poviedky*. Debut mladého autora máva v prvom vydaní obyčajne náklad tisíc kusov. Vydavateľ sa teraz rozhodol hneď vytlačiť tritisíc. A správne. V rovnakom čase Gorkým ešte stále obdivovaný Tolstoj vydáva *Vzkriesenie*, ktoré je symbolicky považované za posledný veľký román 19. storočia. Nadchádzajúce 20. storočie už malo patriť takým ako Maxim Gorkij. Svoje nové tézy publikoval v poviedke s názvom *O istej poéme*. V nej deklaroval, že „potrebujeme také slová, ktoré zaznejú ako smútočný zvon, zatrasú nami a pohnú nás dopredu“.¹⁰ Všímne si ho aj Anton Čechov. Hodnotí ho kladne, aj ho kritizuje, napríklad za známu *Pieseň o Búrlivákovi* a *Pieseň o sokolovi*.

Viem, čo poviete – politika! Ale aká je to politika? Vpred, bez strachu a pochybností – to ešte nie je politika. A kam vpred – nevedno?! Ak vyzývame vpred, musíme ukázať aj cieľ, cestu a prostriedky. Odvážnym šialenstvom v politike nikdy nikto nič nedokázal!¹¹

Napriek týmto výhradám si Maxim Gorkij už stihol vydobyt' svoje miesto medzi literátmi. A nemal v pláne na tomto mieste pokojne zotrvať. Istý Pekar v novembri roku 1899 v liste odoslanom z Petrohradu do Zürichu napísal:

Do Petrohradu prišiel Gorkij. Literárny krúžok sa ním vystaťoval celé dva týždne. Vraj sa nudil, dusil a pľul od zhnusenía z celej tej prízemnosti [...] Pri prvej príležitosti sa opovržlivo vysmial zo všetkého, čo bolo u nás posvätné. Gorkij, ktorý bol v tomto prostredí novým človekom, zo všetkých našich literá-

tov, z celej našej inteligencie, nadobudol dojem, že je zatuchnutá, buržoázna, triviálna a ponáša sa na spodinu.¹²

V roku 1901 sa stane účastinárom vydavateľskej spoločnosti Znanije.* Stane sa vodcom skupiny spisovateľov združených okolo vydavateľstva. Skupinu neskôr začnú volať Súhvezdie Veľkého Maxima a tí zlomyselnejší aj Podmaximoviki.** Do tejto skupiny sa zaraďujú spisovatelia ako Ivan Bunin, Alexander Kuprin, Leonid Andrejev alebo Stepan Skitalec. Presne tak, Maxim je už veľký.

Zároveň je aj čoraz revolučnejší a nebezpečnejší pre vládnú moc. Trikrát ho zatknú a pustia na slobodu pre suchoty a v roku 1902 ho menujú za čestného člena Ruskej akadémie vied. Zareaguje na to aj samotný cár Mikuláš II. Týmto aktom je výsostne pobúrený a prikáže ho zrušiť. V rámci protestu proti cárskemu príkazu sa svojich titulov v akadémii zriekli aj spisovatelia Čechov a Korolenko.

Takže Alexej Peškov, teraz už známy ako Maxim Gorkij, sa vo veku tridsiatich štyroch rokov stáva majstrom. Mnohí sú o tom presvedčení. Udáva tón a zameriava sa na tie najdôležitejšie hodnoty. V známej dráme *Na dne* uvedie, že „klamstvo je náboženstvom otrokov a pánov“ a „pravda je bohom slobodného človeka“.¹³ Táto dráma si podmaní európske scény. A s ňou aj ďalšie jeho diela, a to najmä vďaka Vydavateľstvu ruskej a severskej literatúry, ktoré v Berlíne založili Alexander Parvus a Julian Marchlewski, obaja sociálni demokrati.

Paralelne s rozvetvenou literárnou činnosťou majster vedie aj súkromný život. V roku 1896 sa zoznámi s o dva roky staršou Jekaterinou Pavlovnou Volžinovou, ktorá pracuje ako korektorka v samarských novinách. Táto krásna a múdra šľachtičná pochádzajúca z mesta Sumy si rýchlo získa spisovateľovo srdce. Tridsiateho augusta 1896 sa zosobášia. Na ďalší rok prichádza na svet ich syn Maxim. A o rok neskôr aj dcéra Kaťa. Do roku 1903 bývajú v jeho rodnom meste. Ale medzi nimi to škripe.

Do spisovateľovho srdca sa vkradne iná žena. Majster nachádza svoju Margarétu.

* V mene tohto vydavateľstva začne Gorkij onedlho spolupracovať so Stanisławom Brzozowským, ktorého nadanie si veľmi váži. Žiaľ, keď poľského spisovateľa obvinia zo špiónstva pre Ochranku, preruší s ním kontakt a prestane mu finančne vypomáhať. Učiní tak v roku 1908 pod vplyvom Lenina, ktorý ho varuje, že má vo svojich kruhoch udavača.

** Podmaximoviki, čiže hríby rastúce pod veľkým Maximom.

Božská Maria

Jeho budúca Margaréta sa volá Maria Fiodorovna Jurkovská a pochádza z aristokratickej rodiny. Jej otec Fiodor Fiodorov Jurkovskij bol riaditeľom a hlavným režisérom v Alexandrinskom divadle v Petrohrade. Matka Maria Lelevoj-Jurkovská bola v tomto divadle herečkou a rovnako aj jej sestra Nadežda Jurkovská. Dcéra, ktorú nazvali podľa mamy a doma ju volali Mášenka, sa už od útleho veku javila ako atraktívna a umelecky nadaná dievčina. Vychovávali ju tri mimoriadne ženy: babka, matka a bezdetná sestra, všetky tri výrazné osobnosti a neobyčajne krásne. Zo života si brali plnými priehršťami všetko, čo im ako ženám ponúkal. A svoje schopnosti odovzdali aj Mášenke.

Ich dom vždy zaplňali významné petrohradské osobnosti, ľudia z oblasti vedy a kultúry, a to nevynímajúc mnohých čudákov a odpadlíkov s výbušnými povahami a horúcimi hlavami. Z Mášenky vďaka tomu vyrástla svetácka žena otvorená novinkám a najnovším trendom. V tomto kultovom čase sa portrétistom stal Il'ja Repin. Každý, kto chcel v Rusku niečo znamenať, sa snažil dostať na jeho plátno. Mášenke sa to podarilo dokonca niekoľko ráz už od najmladších liet, keď mu začala ako dieťa pózovať. Neskôr sa vo veku pätnástich rokov stala jeho modelkou pri práci na ilustráciách k Puškinovmu *Kamennému hostóvi*. Doňa Anna získala črty zvodnej Mášenky.

Maria ukončila gymnázium a petrohradskú dramatickú školu, chcela pokračovať v šlapajach rodičov. Scéna bola vždy jej domovom. Teraz, vo svojich osemnástich, sa stala profesionálnou herečkou. Nebola príliš vysoká, bola zato súmerná a mala peknú tvár, ohnivý temperament a výnimočný sexepíl. A aj hudobné nadanie – výnimočný sluch a dobrý hlas. Pozornosť divákov si teda získavala s ľahkosťou. Zakrátko ju obliehali húfy ctiteľov. Zdalo by sa, že moderné dievča ako ona podľahne pôvabom slobodného života. Avšak nie. Mášenka si už stihla vybrať kandidáta na muža. Ťažko povedať, čo u nej zavážilo. Potreba rýchleho založenia si rodiny? Skôr nie. Viac azda potreba opustiť rodný dom a vydobyť si nezávislosť. A tú, ako sa Mášenke zdalo, jej mohol zabezpečiť iba etablovaný muž so stabilným pracovným a majetkovým postavením. Zvolila si Andreja Alexandroviča Želabužského, ktorý bol od nej starší o osemnásť rokov. Bol železničným inšpektorom a hlavným kontrolórom Kurských a Nižgorodských

železníc a zároveň aj členom Spoločnosti pre umenie a kultúry a Riaditeľstva Ruskej divadelnej spoločnosti. Úradník s dušou umelca. Aj preto umožnil mladej žene pokračovať v hereckej kariére.

Andrejovi porodila dve deti, Jurija a Kaťu. Želabužského hneď nato odvelili do Tiflisu.*. Obaja tam zakrátko nadviazali vzťahy s miestnymi umeleckými kruhmi a Mášenka začala hrať na doskách tifliských divadiel. Trvalo to päť rokov. V Gruzínsku si zvolila umeleckú prezývku „Andrejevová“ podľa mužovho krstného mena. Keď sa mu skončil inšpektorský kontrakt, vycestovali do Moskvy.

Sľubne sa rozvíjajúcej herečke Marii sa nič lepšie nemohlo stať. Od roku 1898 tu totiž pôsobilo Moskovské umelecké akademické divadlo (MChAT), ktoré založili dve výrazné osobnosti – Konstantin Stanislavskij a Vladimir Nemirovič-Dančenko. Po príchode do Moskvy sa Maria najprv zapíše do konzervatória a zakrátko dostane angažmán v MchAT-e. Stane sa čelnou herečkou tohto divadla.

Majster, milionár a Margaréta

V prostredí moskovskej bohémy sa stane slávnou. Začína byť politicky uvedomelá. Má blízko k socialistom, najmä k moskovskej skupine sociálnych demokratov, čo u moskovských elít vyvolá pobúrenie. Ju to však neodradí. Práve naopak, má vzdorovitú dušu a rada bojuje. Pláva proti prúdu svojho prostredia. Hrá v Gorkého proletárskych hrách a číta Marxov *Kapitál*. Súcití s ľuďom a nenávidí cára, nebráni jej to však v spoločenských kontaktoch s Jelizavetou Fiodorovnou, sestrou cárovnej a ženou veľkokniežaťa Sergeja Romanova, moskovského guvernéra.

Pre stranu môže byť v tejto situácii veľmi užitočná. Spriatelí sa s ňou bolševik Leonid Krasin, Leninov oblúbenec a jeho odborník na financie a výbušniny. Človek s dvoma tvármi. Na jednej strane elegantný inžinier, šarmantný salónny záletník s neobyčajnou charizmou, ktorý sa priatelí s umelcami a milionármi a nabáda ich prispievať strane. Na strane druhej iniciátor vyvlastňovacích akcií a nadšený konštruktér bômb. Podľa Leva Trockého sníval o bombe veľkej ako orech. Krasin ochotne spolupracuje s každým, kto môže

* Dnešné Tbilisi.

„produktívne“ využiť jeho vynálezy. A tak v roku 1906 dodal eserom maximalistom svoje najnovšie dielo, ktorým vyhodili do vzduchu dom ministra zahraničných vecí Piotra Stolypina.

Leonid Krasin a Maria Andrejevová sú famóznou dvojicou. Inžinier a herečka. Obaja dostatočne šialení, trochu excentrickí a výzovovo atraktívni. Výborne si rozumejú, pôsobia v rovnakom prostredí. Poznajú všetkých a všetci zbožňujú Andrejevovú. Táto démonicky zvodná žena dokáže začarovať takmer každého muža. Vďaka nej sa otvorí mnoho mužských zámožných vreciek a prispeje na sociálnych demokratov. Ona sama pomáha ľuďom z opozície, vybavuje im doklady a hľadá prácu. Môžu sa u nej najesť a vyspať. Pomáha tiež kolportovať nelegálnu tlač a je činná aj v Červenom kríži, kde pôsobí žena Maxima Gorkého Jekaterina Pavlovna.

V jej súkromnom živote sa medzičasom objaví trhlina. Zväčšuje sa zo dňa na deň. Maria už muža prestala milovať. Na začiatku na ňu žiarlil, ale veľmi rýchlo si našiel liek – inú ženu. Maria má tiež milenca, je ním doučovateľ Jurijovho syna. Manželia sa nakoniec rozhodnú, že sa rozídu.

Jedným z riaditeľov MchAT-u je v tom čase romantický milionár Savva Morozov, mecenáš umenia a divadelný dobrodinec. Stanislavskij o ňom povie: „Ruské divadlo našlo svojho Morozova tak, ako sa výtvarné umenie dočkalo svojho Tretiakova.“¹⁴ Morozov je neprehliadnuteľnou postavou. Vo svojich fabrikách zabezpečí robotníckam platené materské dovolenky, šikovným poskytuje vzdelávacie štipendiá a zamestnáva tých, čo sú prenasledovaní za svoje názory. Dáva peniaze na vydávanie sociálnodemokratických časopisov ako napríklad *Iskra*, *Novaja Žizň* a *Boj*, pomáha v ich nelegálnej kolportáži v Rusku. Na doskách MchAT-u uvedie proletárske diela Maxima Gorkého... Je skutočným socialistom z presvedčenia. Preto má večné spory s matkou, ktorá je vierovyznaním staroverkyňa a zároveň majiteľka kontrolného balíka Spoločnosti Nikolskej manufaktúry. Táto rázna a panovačná žena sa nazdáva, že jej syn sa zbláznil a ich spory ju v konečnom dôsledku privedú k tomu, že mu obmedzí právo disponovať rodinným majetkom. A to zasa jeho ako precitliveného človeka privedie k depresiám...

.....
* Pavel Tretiakov (1832 – 1898) – podnikateľ a zberateľ umenia, spolu s bratom založili Tretiakovskú galériu v Moskve.

Romantický milionár sa zalúbi do Marie. Ďalšie udalosti naznačia, že ho pobláznila na príkaz strany, presnejšie na Krasinov príkaz a s Leninovým požehnaním. Nemuselo to tak byť. Maria prahla po komplimentoch a darčekom. A „zalúbený Sávuška“, ako ho volala, jej ich veru doprial. V každom prípade sa dajú dokopy a to len upevní jej pozíciu v divadle, na ktoré on štedro prispieva, a taktiež v moskovských salónoch. Morozovova žena Zinaida a jeho matka sú z toho zúfalé. Maria však vo vzťahu k nim necíti žiadnu vinu. Práve naopak, vyčíta Zinaide, že im bráni v ich veľkej láske...

*Majster a jeho Margaréta, čiže Maxim Gorkij (1868 – 1936)
a Maria Andrejevová*